УДК 349.2
DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2026.4.20

ЗАБОРОНА ОБТЯЖЛИВОЇ АНАЛОГІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: КОНВЕНЦІЙНИЙ ВИМІР І ПАРАДОКС ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ АНАЛОГІЇ

Краглевич В'ячеслав Вікторович,
orcid.org/0009-0005-5946-5405
доктор філософії в галузі право,
адвокат

Статтю присвячено дослідженню заборони обтяжливої аналогії в адміністративному судочинстві та критеріїв допустимості аналогії процесуального закону. Обґрунтовано, що аналогія на користь публічної адміністрації є забороненою, оскільки фактично конструює повноваження, не передбачене законом, і порушує частину другу статті 19 Конституції України.

Здійснено порівняльно-правовий аналіз. Показано, що в німецькій доктрині відповідна конструкція відома як заборона обтяжливої аналогії (belastende Analogie) і виводиться з принципу застереження закону (Vorbehalt des Gesetzes), а в польській – як заборона аналогії на шкоду стороні. Установлено, що українська модель є нормативно закріпленим варіантом того самого підходу, однак сформульованим через категорію повноважень, а не обтяження, що звужує її дію: буквальне прочитання забороняє конструювати повноваження, але прямо не забороняє покладати на особу обов'язок за аналогією. Запропоновано телеологічно розширене тлумачення, за якого заборона охоплює будь-яке застосування аналогії, наслідком якого є погіршення правового становища приватної особи – покладення додаткового обов'язку, обмеження права, застосування санкції чи звуження процесуальних гарантій.

Розкрито конвенційний вимір проблеми. З урахуванням автономного поняття «кримінального обвинувачення» (критерії Engel, поширені на адміністративні правопорушення у справі Öztürk) доведено, що заборона аналогії на користь притягнення особи до відповідальності має конвенційне походження і діє незалежно від формулювання національної норми.

Охарактеризовано аналогію процесуального закону як найпоширенішу форму аналогії, визначено її типові сегменти. Сформульовано функціональний критерій розв'язання парадоксу судової аналогії: допустимою є аналогія, що розширює процесуальні гарантії учасника справи, недопустимою – та, що створює новий процесуальний бар'єр і звужує доступ до суду.

Ключові слова: *обтяжлива аналогія, заборона аналогії на шкоду стороні, застереження закону, процесуальна аналогія, критерії Engel, право на доступ до суду, адміністративне судочинство.*

Krahlevych Viacheslav. Prohibition of onerous analogy in administrative proceedings: the conventional dimension and the paradox of procedural analogy

The article is devoted to the prohibition of burdensome analogy in administrative court proceedings and to the criteria governing the admissibility of analogy of procedural law. It is substantiated that analogy operating in favour of the public administration is impermissible, since it effectively constructs a power not provided for by law and thereby infringes part two of Article 19 of the Constitution of Ukraine.

A comparative legal analysis is carried out. It is shown that in German doctrine the corresponding construction is known as the prohibition of burdensome analogy (belastende Analogie) and is derived from the principle of the statutory reservation (Vorbehalt des Gesetzes), whereas in Polish doctrine it is formulated as the prohibition of analogy to the detriment of a party. It is established that the Ukrainian model constitutes a statutorily enshrined variant of the same approach, yet framed through the category of powers rather than that of burden, which narrows its scope: a literal reading prohibits the construction of powers but does not expressly prohibit the imposition

of an obligation upon a person by analogy. A teleologically extended interpretation is proposed, under which the prohibition covers any application of analogy resulting in a deterioration of the legal position of a private person – the imposition of an additional obligation, the restriction of a right, the application of a sanction, or the narrowing of procedural guarantees.

The Convention dimension of the problem is examined. Taking into account the autonomous notion of a "criminal charge" (the Engel criteria, extended to administrative offences in Öztürk), it is demonstrated that the prohibition of analogy operating in favour of holding a person liable is of Convention origin and applies irrespective of the wording of the national provision.

Analogy of procedural law is characterised as the most widespread form of analogy, and its typical areas are identified. A functional criterion is formulated for resolving the paradox of judicial analogy: analogy that extends the procedural guarantees of a party to the case is admissible, whereas analogy that creates a new procedural barrier and narrows access to court is not.

Key words: *burdensome analogy, prohibition of analogy to the detriment of a party, statutory reservation, procedural analogy, Engel criteria, right of access to court, administrative court proceedings.*

Постановка проблеми. Частина шоста статті 7 КАС України забороняє застосування аналогії для визначення підстав, меж повноважень і способу дій суб'єктів владних повноважень. Ця конструкція є нормативно закріпленим варіантом підходу, відомого німецькій доктрині як заборона обтяжливої аналогії (belastende Analogie), що виводиться з принципу застереження закону (Vorbehalt des Gesetzes), а польській – як заборона аналогії на шкоду стороні (zakaz analogii na niekorzyść strony).

Проблема, однак, полягає у способі формулювання української норми. Вітчизняний законодавець побудував заборону через категорію повноважень, а не через категорію обтяження, чим об'єктивно звузив її дію: буквальне прочитання забороняє конструювати повноваження органу влади, але прямо не забороняє покладати на приватну особу додатковий обов'язок за аналогією. Утворюється нормативна лакуна, яка потребує телеологічного вирішення.

Стан наукової розробки проблеми. Загальнотеоретичні засади вчення про прогалини та аналогію розроблялися у працях П. М. Рабіновича, М. І. Козюбри, О. В. Петришина, Н. М. Пархоменко, С. П. Погребняка, В. І. Риндюк; спеціальні монографічні дослідження правової аналогії здійснили С. В. Завальнюк і Ю. І. Матат. Принцип законності діяльності публічної адміністрації та вимоги частини другої статті 19 Конституції України висвітлено у роботах В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Р. С. Мельника, Т. О. Коломоєць, І. В. Бойко, В. П. Тимощука; проблематику застосування практики ЄСПЛ національними судами – у працях С. В. Шевчука, М. В. Савчина, Т. І. Фулей, П. М. Рабіновича, О. О. Уварової.

Проте у вітчизняній науці бракує досліджень, які б, по-перше, порівнювали українську конструкцію заборони аналогії з німецькою та польською моделями і виявляли наслідки її формулювання через категорію повноважень; по-друге, розкривали конвенційне походження заборони аналогії у справах «кримінальної сфери» за критеріями Engel; по-третє, пропонували критерії допустимості процесуальної аналогії з урахуванням того, що сам суд є суб'єктом владних повноважень. Ці питання й становлять предмет цього дослідження.

Метою статті є обґрунтування телеологічно розширеного розуміння заборони обтяжливої аналогії в адміністративному судочинстві, з'ясування її конвенційних підстав та вироблення критеріїв допустимості аналогії процесуального закону.

Виклад основного матеріалу. Аналогія на користь публічної адміністрації (аналогія обтяження) є забороненою – оскільки вона фактично конструює повноваження, якого закон не передбачив, і тим самим порушує частину 2 статті 19 Конституції України.

У німецькій адміністративно-правовій доктрині ця конструкція відома як заборона обтяжливої аналогії (belastende Analogie), що виводиться з принципу застереження закону (Vorbehalt des Gesetzes) [1; 2; 3; 4; 5]. У польській доктрині вона формулюється як заборона аналогії на шкоду стороні (zakaz analogii na niekorzyść strony). Українська конструкція частини 6 статті 7 КАС України є, по суті, нормативно закріпленим варіантом того самого підходу, однак сформульованим через категорію повноважень, а не через категорію обтяження, що звужує її дію: буквальне прочитання забороняє конструювати повноваження,

але прямо не забороняє покладати на особу обов'язок за аналогією.

Тому пропонується тлумачити цю норму телеологічно розширено: заборона має охоплювати не лише визначення повноважень суб'єкта владних повноважень, а й будь-яке застосування аналогії, наслідком якого є погіршення правового становища приватної особи у публічно-правових відносинах – покладення додаткового обов'язку, обмеження права, застосування санкції або звуження процесуальних гарантій.

Окремої уваги потребує співвідношення аналогії з вимогами статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6]. Європейський суд з прав людини послідовно виходить з того, що кримінальний закон не може тлумачитися розширено на шкоду обвинуваченому, зокрема за аналогією (Kokkinakis v. Greece, 1993 [3]; Vasiliauskas v. Lithuania [ВП], 2015) [5].

Практичне значення цієї позиції для адміністративного судочинства зумовлене автономним конвенційним поняттям «кримінального обвинувачення», яке визначається за критеріями, сформульованими у справі Engel and Others v. the Netherlands (1976) [1] і поширеними на адміністративні правопорушення у справі Öztürk v. Germany (1984) [2]. Значна частина справ, які розглядають адміністративні суди України – справи про адміністративні правопорушення, фінансові санкції, штрафи контролюючих органів, заходи реагування у сфері державного нагляду, – за конвенційними критеріями належить до «кримінальної сфери».

Таким чином, у справах, що охоплюються кримінальним аспектом статті 6 та статтею 7 Конвенції, заборона аналогії на користь притягнення особи до відповідальності має не національно-процесуальне, а конвенційне походження, і діє незалежно від формулювання частини 6 статті 7 КАС України. Зазначене положення, на нашу думку, потребує окремого нормативного відображення, оскільки в чинній редакції Кодексу воно виводиться лише шляхом системного тлумачення статей 6 і 7 КАС України у поєднанні зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [7].

Найбільш поширеною формою застосування аналогії в адміністративному судочинстві є аналогія процесуального закону, що є закономірним: матеріальне публічно-правове регулювання захищене від аналогії забороною частини 6 статті 7 КАС України, тоді як процесуальні прогалини є численними й потребують оперативного подолання безпосередньо в межах провадження.

Практика ілюструє цю тенденцію. Так, у постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09 березня 2023 року у справі № 161/21623/20 [8] предметом оцінки стало питання про початок перебігу строку на апеляційне оскарження у термінових справах, який нормами КАС України прямо не визначений, у зв'язку з чим суд апеляційної інстанції обґрунтовував свою позицію саме приписами частини 6 статті 7 КАС України про аналогію закону та аналогію права. Показовим є також те, що проблема процесуальної аналогії була зафіксована в узагальненнях судової практики ще на ранньому етапі функціонування адміністративної юстиції: у постанові Президії Верховного Суду України та Президії Ради суддів від 03 квітня 2009 року № 7 [9; 10] зазначалося про виявлення ухвал апеляційного адміністративного суду, в яких застосовувалася аналогія процесуального закону – зокрема норми Цивільного процесуального кодексу України.

Типовими складовими процесуальної аналогії в адміністративному судочинстві є: обчислення та поновлення процесуальних строків; питання розподілу й відшкодування судових витрат; окремі аспекти забезпечення позову; процесуальне правонаступництво; наслідки залишення позовної заяви без розгляду; питання повороту виконання судового рішення.

Водночас процесуальна аналогія породжує самостійну доктринальну проблему, яку в літературі позначають як парадокс судової аналогії. Суд є органом державної влади, а тому формально підпадає під дію заборони частини 6 статті 7 КАС України: визначення повноважень суду за аналогією так само неприпустиме, як і визначення повноважень будь-якого іншого владного суб'єкта. Розв'язання цього парадоксу вбачається у функціональному критерії:

- допустимою є процесуальна аналогія, яка розширює або конкретизує процесуальні гарантії учасника справи (право на оскарження, право бути почутим, право

на відшкодування витрат, право на поновлення строку);

• недопустимою є процесуальна аналогія, яка створює новий процесуальний бар'єр, підставу для повернення позову, залишення його без розгляду, закриття провадження або іншим чином звужує доступ до суду.

Такий підхід узгоджується з практикою ЄСПЛ щодо надмірного формалізму та з позицією Конституційного Суду України про неприпустимість звуження сутнісного змісту права на судовий захист.

Висновки. Українська конструкція заборони аналогії відповідає європейській традиції belastende Analogie, однак її формулювання через категорію повноважень є звуженим порівняно з німецькою та польською моделями. Тому норма частини шостої статті 7 КАС України потребує телеологічно розширеного тлумачення: заборона має охоплювати будь-яке застосування аналогії, що погіршує правове становище приватної особи – покладає додатковий обов'язок, обмежує право, застосовує санкцію або звужує процесуальні гарантії.

У справах, які за критеріями Engel належать до «кримінальної сфери» (адміністративні правопорушення, фінансові санкції, штрафи контролюючих органів), заборона аналогії має конвенційне походження і діє незалежно від національного формулювання. Це положення доцільно відобразити безпосередньо у тексті КАС України.

Парадокс судової аналогії розв'язується через функціональний критерій: допустимою є процесуальна аналогія, що розширює або конкретизує процесуальні гарантії учасника справи, недопустимою – та, що створює новий процесуальний бар'єр чи іншим чином звужує доступ до суду. Такий підхід узгоджується з практикою ЄСПЛ щодо надмірного формалізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Engel and Others v. the Netherlands, judgment of 8 June 1976. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-57479"]}.

2. Öztürk v. Germany, judgment of 21 February 1984 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-57552"]}

3. Kokkinakis v. Greece, judgment of 25 May 1993 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-57827"]}

4. Brumărescu v. Romania [GC], judgment of 28 October 1999. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":["002-6634"]}

5. Vasiliauskas v. Lithuania [GC], judgment of 20 October 2015 URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["002-10728"]}

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text

8. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 09 березня 2023 року у справі № 161/21623/20 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109451221

9. Про стан здійснення судочинства адміністративними судами: Постанова Президії Верховного Суду України та Президії Ради суддів України від 03.04.2009 року № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-09#Text

10. Тильчик В. В. Особливості вирішення адміністративними судами України спорів у сфері діяльності суб'єктів формування та реалізації соціальної політики в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2019. № 42. Том 2. С. 25–28.

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)